

Motion till riksdagen

1989/90:So223

av Hans Göran Franck m.fl. (s)

Socialbidragssystemet

Antalet socialbidragstagare har ökat under en följd av år sedan 1980.

Socialbidragen är inte jämnt fördelade över hela landet. Hårdast drabbade är vissa kommuner i storstadsområdena. Där har antalet socialhjälpstagare överstigit 10 % av befolkningen.

Ca. en tredjedel av bidragstagarna är barn. Två tredjedelar av bidragshushållen saknade barn. Flerbarnsfamiljer – tre eller flera barn – har utgjort 6 % av bidragshushållen. Det genomsnittliga socialbidragshushållet var förhållandevis ungt. I nästan hälften av bidragshushållen var den person i hushållet på vilken socialbidraget förs under 30 år. 6 % av bidragshushållen fick bidrag varje månad under hela året.

Det är mer än 10 år sedan socialutredningen föreslog att det kommunala socialbidraget till stora delar skulle ersättas med ett socialförsäkringstillägg (SOFT) som betalas ut av de allmänna försäkringskassorna. Denna reformtanke vann stor anslutning inom riksdagspartierna men har ännu inte genomförts.

Skälen till detta var tidigare främst ekonomiska. Man befarade att statens kostnader för SOFT skulle bli betydligt större än dem som kommunerna hade för socialbidraget. Hade kostnaderna varit mera lika, hade de kunnat regleras vid de förhandlingar om statsbidrag till olika delar av det sociala området som har förts regelbundet med kommunerna.

På senare år har emellertid ett nytt argument kommit till som vunnit terräng alltmer. Det sägs att många av dem som uppbär socialbidrag – ca. en femtedel – har svårigheter att få arbete av psykosociala eller socialmedicinska skäl och att socialtjänsten behöver kontakter med dem för att kunna hjälpa dem också med andra stödåtgärder än ekonomiska. Ett statligt socialförsäkringstillägg skulle mot den bakgrunden vara mindre ändamålsenligt.

Det bör slås fast att ett sådant argument inte är rimligt. En i sig önskvärd utbyggnad av socialförsäkringssystemet får inte hindras av ängslan för att socialtjänsten inte skulle ha tillräckliga möjligheter att nå människor som också har andra svårigheter än ekonomiska. Om man jämför med en annan del av socialförsäkringen framstår det som helt verklighetsfrämmande. Att man från statens sida exempelvis skulle möta krav på höjda pensioner med argumentet att bland dem som bäst behöver en pensionshöjning finns det grupper som socialtjänsten vill komma i kontakt med och att det därför vore bättre att låta dem få ansöka om socialbidrag! Till detta kommer att under-

sökningar som gjorts av socialhögskolan vid Stockholms universitet tyder på att socialbidragssökande som också har behov av annat, socialt stöd nästan alltid redan är väl kända av socialtjänsten från andra sammanhang.

Under de år som har gått sedan SOFT-förslaget presenterades har ytterligare utredningar gjorts och skälen för en reform har mejslats ut allt tydligare. SOFT-reformen framstår därmed som en av de bäst utredda och förberedda. Både Försäkringskassaförbundet och Försäkringsanställdas förbund hör dessutom till de varmaste förespråkarna av en SOFT-reform och medverkar säkert med det utvecklingsarbete som kan behövas. Det har sagts att utvecklingen under senare år har medfört att socialbidragssystemet har närmast sig tankarna bakom förslaget om SOFT. På en punkt kan detta vara riktigt. I många kommuner arbetar man med en förenklad ansökan av SOFT-modell som har minskat en del av belastningen på socialsekreterarna. Det system med bruttonormer som också brukar åberopas var däremot genomfört i flertalet kommuner redan när socialutredningen presenterade sitt SOFT-förslag. Det är också ett faktum att socialbidragshandlingen alltjämt utgör en stark belastning på socialtjänsten till förfång för andra angelägna sociala uppgifter.

Behovet av socialbidrag steg brant under första delen av 1980-talet och nådde en sådan omfattning att regeringen såg sig föranlåten att sätta till en särskild analysgrupp för att undersöka vad det ökade socialbidragsbehovet berodde på. Analysgruppen gjorde en förtjänstfull utredning men på åtgärdssidan blev resultatet magert: det blev en utredning om hur samarbetet mellan socialtjänst och arbetsförmedling kan byggas ut.

Kommunernas kostnader för socialbidrag har åter börjat sjunka. Men fortfarande är socialbidraget en tung börda att bära för kommunerna – ekonomiskt och administrativt. Det kanske tyngsta argumentet för SOFT är fortfarande att de som tvingas söka socialbidrag finner detta förödmjukande och integritetskränkande – fattigvårdstänkandet är ännu en realitet på många håll. I en del fall leder detta säkerligen till att man hellre avstår från det socialbidrag som man skulle ha rätt till för att slippa gå till socialbyrå.

Flertalet av dem som behöver socialbidrag – som angetts inledningsvis oftast unga, ensamstående arbetslösa med eller utan barn – har också svårt att förstå varför de ibland skall kunna få ersättning från den allmänna försäkringskassan eller den erkända arbetslöshetskassan men ibland tvingas söka hjälp av socialtjänsten. Det är sant att vi totalt sett har en liten arbetslöshet men det kommer alltid att finnas människor som av arbetsmarknadsskäl, medicinska, socialmedicinska eller familjesociala skäl tidvis har svårt att få ett förvärvsarbete som passar dem. Därtill kommer att konsumentverkets nyligen presenterade undersökning visar att stora grupper har fått en försämrad levnadsstandard.

Generella ersättningar från socialförsäkringen och anslutande bidragssystem kränker inte integriteten på samma sätt som individuella. Det allmänna pensionssystemet, den allmänna sjukförsäkringen och barnbidragen har historiskt betytt oerhört mycket för att minska fattigdomen och göra människor självständiga. Det har också medverkat till en rättvis ersättning åt alla oberoende av var i landet de är bosatta. Ännu i dag är skillnaderna mellan

de socialbidragsnormer som socialtjänsten följer betydande mellan olika kommuner.

Det finns all anledning att gå vidare och med hjälp av en form av behovsprövat ekonomiskt bistånd försöka täppa till de luckor i socialförsäkringssystemet som tyvärr alltid kommer att finnas. Valfärden i Sverige gäller inte alla. Och till skillnad från många i sig angelägna reformer och påbyggnader på socialförsäkringen måste ett sådant bistånd riktas direkt till den som har det sämst ställt. Den behovsprövning som görs inom ramen för ett sådant generellt ersättningssystem garanterar att pengarna bara går till dem som bäst behöver dem. I en tid när ekonomiska argument gärna åberopas som absoluta hinder mot att fylla aldrig så angelägna samhälleliga behov är det viktigt att kunna konstatera att vi här har en social reform där snart sagt varje krona är direkt ekonomiskt motiverad.

De administrativa skälen för en reform är oförändrat starka. De människor som nödgas söka socialbidrag uppbär ofta någon ersättning från det generella bidragssystemet. Att samla alla prövningar och utbetalningar till de allmänna försäkringskassorna hindrar dubbelarbete. Tjänstemännen på kassorna är experter på denna sorts arbete. De har sannolikt större möjligheter att stoppa de förmodligen rätt få fallen av socialbidragsfusk än vad socialarbetarna har. Socialarbetarna har en annan utbildning för att kunna lösa svåra uppgifter. Deras arbetsinsatser behövs bättre för att stödja människor med olika former av sociala svårigheter. Den tid är förbi när det sociala arbetet huvudsakligen bestod i att socialarbetaren betalade ut pengar till människor som sökte hjälp. Det kontrollarbete som socialbidragsutbetalningarna för med sig kan också komma i konflikt med socialarbetarens arbete på att förebygga sociala svårigheter och rehabilitera dem som behöver stöd och hjälp för att leva ett meningsfullt och självständigt liv.

En övergripande reform skulle även medverka till att utjämna de ekonomiska skillnader som finns mellan olika kommuner och som beror på socialbidragskostnaderna. Något förenklat kan man säga att de kommuner som har lägst skattekraft också har flest människor som behöver socialbidrag. "Rika" kommuner har å andra sidan i allmänhet låga kostnader för socialbidrag. En reform som finansieras av staten innebär därför inte bara en ökad rättvisa både för människor som har det ekonomiskt svårt utan även i förhållandet kommunerna emellan.

Det sociala reformverket är ingalunda färdigt. Behoven av stöd och hjälp till människor som har det socialt svårt är stora. Inte minst missbruksproblemen kräver stora insatser av socialarbetarna och av hela samhället. Det är viktigt att söka skilja socialt behandlingsarbete helt från prövningar av ekonomiska bidrag till den enskildes försörjning. Det har man gjort i en del andra länder. Det är möjligt att man på det sättet kan koncentrera socialtjänstens resurser till att utveckla ett långt framgångsrikare missbruksarbete än det vi har i dag.

Ett skäl till att så många människor är hänvisade till socialbidrag för sitt uppehälle förefaller vara att de allmänna socialförsäkringarna, som sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen, inte är tillräckligt täckande. Genom att socialförsäkringarna i så hög grad är knuta till nuvarande eller (för pensionärer) tidigare knytning till arbetsmarknaden, faller de igenom eko-

nomiskt som inte kommit in på eller varit borta för länge från arbetsmarknaden. På sikt bör därför socialförsäkringarna utvidgas så att alla som inte kan få arbete, är sjuka etc. får sin utkomst tryggad via de allmänna socialförsäkringarna. Ett sådant system verkar mindre stämplande än dagens socialbidrag, inkl. socialförsäkringstillägg. SOFT får därför inte fördröja den viktigare uppgiften att göra socialförsäkringarna mer heltäckande.

Mot. 1989/90
So223

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en utvärdering av socialbidragssystemet bör genomföras där de synpunkter och förändringsförslag som framförs i motionen beaktas.

Stockholm den 19 januari 1990

Hans Göran Franck (s)

Anita Johansson (s)

Ulla-Britt Åbark (s)

Karl-Erik Svartberg (s)

Torgny Larsson (s)

